

<https://doi.org/10.59849/2313-5204.2023.2.23>

ŞEBNEM HASANLI-GARİBOVA (Azerbaycan)*

ATATÜRKÜN DİL POLİTİKASI VE GÜNÜMÜZ TÜRKÇESİ

20. yüzyılın başında neredeyse bir asırdır aralıksız devam eden savaşlarla zayıflayan Osmanlı İmparatorluğu'nun sona yaklaştığı dönemde benzeri görülmemiş bir halk hareketına önderlik eden Mustafa Kemal Atatürk, İstiklal savaşının ve egemenliğin kalıcılığı için 1923 yılında büyük bir kültür savaşı başlattı. Büyük önder Türk toplumu ümmet toplumundan millet toplumuna dönüştürmek amacıyla ülkesini modern medeniyetler seviyesine çıkarmak için belli bir hazırlık döneminin ardından bilinçli olarak bir dizi devrim gerçekleştirdi. Bu devrimler arasında Yazı ve Dil Devrimini özellikle anmak gerekir.

Konuşmalarında her zaman dilin milli kimliğin anahtarı olduğunu dile getiren Mustafa Kemal, “Millî duygu ile dil arasındaki bağ çok kuvvetlidir. Dilin millî ve zengin olması, millî duygunun gelişmesinde başlıca etkidir. Türk dili, dillerin en zenginlerindedir, yeter ki bu dil bilinçle işlensin. Ülkesini, yüksek istiklalini korumasını bilen Türk milleti, dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtarmalıdır”, - diyerek dünyada eşi benzeri olmayan bir devrimle yüzyıllardır toplumu bölen dil ayrımını ortadan kaldırmıştır. Dil devrimi sonucunda Türk dili yeni bir kimliğe bürünerek, nitelikli gelişim hızı kazanmanın yanı sıra, dil kullanıcıları arasında okur-yazarlık seviyesi de belli bir düzeye yükseldi. Kimileri bu değişikliği Türkçeyi geçmişinden koparan bir tarihi adım olarak nitelendirse de, aslında sözkonusu devrim sonucunda ülkede okuryazarlığın hızlanıp artması, dolayısıyla öğretimin gelişimine kolaylık sağlandı. 1876'dan 1928'e kadar geçen elli iki yıllık dönemde yaklaşık 27.000 kitap basılırken, 1928-1938 arasındaki on yılda yeni yazı karakterleriyle 15.244 kitap basıldı. Yeni harflere geçildikten sonra yıllık ortalama basılan kitap sayısı 1524 oldu. Dil devriminden sonra 1938'e kadar okuma-yazma oranı 15 yılda yüzde 5'ten yüzde 80'e çıktı. Arap alfabesi kullanımı sırasında yabancı kelime biçimlerinin Türkçenin ses uyumuna uymaması sonucu ortaya çıkan karmaşa ve Türkçenin anlaşılmasız kelimelerle “sahte” zenginliğine karşın Atatürk devrimleri sonucunda ağızlardan ve tarihi eserlerden toplanan sözcüklerle kelime türetme işine farklı bir anlam kazandırıldı. Dilin kelime hazinesinde yer alan yabancı sözcük ve deyimlerin yerine Türkçelerinin bulunması, bilim, felsefe, hukuk ve yönetimle ilgili öz Türkçe kelimelerin kullanımını amaçlayan Dil Devrimi dilin kolay benimsenmesini sağlayarak aynı zamanda Türk halkının eğitim hayatında da başarı kazanmasını temin etti.

* Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi Dilçilik Enstitüsü, Prof. Dr.. E-mail: shabnam.hasanli@yahoo.com

Atatürk, 1930 yılında tarihçilere “Türk Tarihinin Ana Hatları” kitabını yazmaya başladığında, İslam'ın Türk tarihinin sadece bir parçası olduğunu geniş kitlelere aşılama ve Türklerin çok şerefli bir geçmişe sahip olduğunu kanıtlamak istiyordu. Ancak bundan önce her alanda, dil, edebiyat, kültür gibi toplumun temelini oluşturan alanlarda temel araştırmalar yapılmalı ve Türk tarihi, milli kültür kaynağı olarak ortaöğretim kurumlarında gençlere öğretilmelidir. Türk dilinin tarihle birlikte incelenmesinin önemini anlayan Atatürk, 12 Temmuz 1932'de Türk Dili Tetkik Cemiyeti'ni kurdu. 1934 yılına kadar bu isimle çalışmalarını yürüten kurum, 1934-36'da “Türk Dilini Araştırma Enstitüsü”, daha sonra “Türk Dil Kurumu” adını aldı. Kurum Atatürk'ün dil politikasına dayanarak dilin bilimsel öğrenimini üstlendi, pratik çalışmalarla dönemin Türkçesinin sadeleşmesini temin etmenin yanı sıra, bu süreci daha da hızlandıracak dil tarihi alanında çalışmalara yer verdi. Atatürk milli kimliği Türkçenin temelleri üzerinde inşa etmeği amaç olarak belirlemiş, bu alanda dilin halkı için önemini ispatlayacak eserlerin araştırılmasına, tetkikine hız kazandırmıştır. Göktürk yazırlarını, Kaşgarlı Mahmudun “Divanü- lugat- it- türk” eserlerinin bilimsel öğrenimini teşvik eden Atatürk Dil Kurumunun bu yönde çalışmalarını hep desteklemiştir. Türk Dil Kurumu, tüm ülke düzeyinde, sözlü ve yazılı dilsel verileri araştırmaya girişmiş, bu çabalar sonunda, ülkenin değişik ağızlarında toplanan kelimeler Derleme Sözlüğünde toplanmıştır. Türk dilini herkesin milli görevi gibi gören Atatürk tüm ülkeyi bu yönde birleştirmiş, 1932 yılında düzenlenen İlk Türk dili kurultayında tüm halkı davet etmiştir: “Kadın erkek her Türk yurttaş Türk dili Tetkik Cemiyeti üyesidir. Kendini Kurultaya çağırılmış saymalıdır”. Derleme çalışmalarında tüm ülkeden toplanan fişler sonucunda onlarla kavramsal boşlukları doldurmak ya da söylenmesi ve kavranması fazla zor yabancı kelimelerin yerine ağızlarda bulunan öğelerin genel kullanıma kazandırılması sağlanır. Derleme, tarama, türetme ya da birleştirme yoluyla ortaya çıkarılan kelimelerin dil kazandırılması sonucunda Dil devriminden kısa süre sonra yazı dilinde Türkçe sözcük oranı en az iki kat artmış ve bu kelimelerin büyük bir kısmı her kes tarafından kabul görmüştür. Bunun nedeniyse yazı dilinin Türk konuşma diline yaklaştırılması ve geniş kitlelerin dilinin bürokratik ve yönetim dili olarak da kullanılmasıdır.

Atatürk'ün dil reformları ölümüne kadar devam etti. Bu dönemde dilbilimcilerin temel araştırma alanları Türk dilinin tarihi, zenginliği, eski kültürlerle bağlantısı vb. konulardı.

Ölümünde mirasını Türk diline ve Türk Tarih Kurumu'na bağışlayan büyük vizyoner Mustafa Kemal'in küllerinden yeniden dirilttiği Türk dili, günümüzde gelişmesinin en parlak dönemini yaşamaktadır. 90'lı yıllardan sonra dil politikasına ilişkin çalışmalar dünyada Türk dilinin değerini artırmış ve Türk dili artık birçok bölgede bir iletişim aracı haline gelmiştir. 100. yılı kutlanan Cumhuriyetin temel kültür direği ve milli kimlik simgesi olarak kabul edilen Türkçe, bugün Atatürk'ün hayal ettiği güce ulaşmış ve dünyanın önde gelen dillerinden biri haline gelmiştir